درس ۴: پیدایش تمدّن؛ بین‌النهرین و مصر

فعالیت ۱ ---- صفحه ۳۱

با همفکری: الف) دو مورد از تأثیرات آتش بر زندگی انسان‌های نخستین را بیان کنید. به کار گرفتن آن برای پخت و پز، تبدیل تاریکی به روشنایی و سردی به گرمی، کاهش ترس انسان از طبیعت و برقراری ارتباط با محیط.

ب) توضیح دهید چرا آشنایی با آتش، شرایط مناسبی برای انسان، جهت زندگی در مناطق غیراستوایی پدید آورد؟ به خاطر اینکه مناطق غیر استوایی هوا نسبت به مناطق استوایی سردتر است نیاز به وجود آتش لازم بود، به دنبال آشنایی با آتش امکان یکجانشینی و کشاورزی در این مناطق مهیا شد.

فعالیت ۲ ---- صفحه ۳۲

با همفکری: الف) بگویید به چه دلیل باستان‌شناسان، کهن‌ترین دوران زندگی انسان را عصر سنگ نامیده‌اند. چون سنگ تنها ابزار انسان برای شکار و دفاع از خود در برابر حیوانات وحشی محسوب می‌شد که هم ساده و هم فراوان بود.

ب) به تصاویر ابزارهای سنگی و نمودار خط زمان دقت کنید و توضیح دهید: باستان‌شناسان بر اساس چه معیاری، دورهٔ پارینه‌سنگی را به دوره‌های قدیم، میانه و جدید تقسیم کرده‌اند؟ با توجه به نوع و تکامل ابزارهایی که از سنگ تهیه کرده‌اند.

فعالیت ۳ ---- صفحه ۳۴

به نقشه دقت کنید و سپس ارتباط میان شرایط جغرافیایی و نخستین جوامع شبانی و کشاورزی را توضیح دهید.

مناطقی که دارای وضعیت بارش مناسب و منابع آب کافی (مانند رودخانه و...) بودند، مورد توجه انسان‌ها قرار گرفت و به کارهای کشاورزی و دامداری میل پیدا کردند و این خود موجب پدید آمدن روستاها و شهرها شد.

پرسش‌های نمونه ---- صفحه ۴۱

۱- سه تفاوت عمدهٔ دورهٔ گردآوری خوراک با دورهٔ تولید خوراک را بنویسید.

گردآوری خوراک: انسان‌ها بیشتر در غارها و پناه‌گاه‌های طبیعی می‌زیستند - خوراک خود را در طبیع می‌یافتند و یا از راه شکار به دست می‌آوردند. - اعتقادات انسان ساده و مرتبط با نیروهای طبیعی بود

تولید خوراک: ساختن خانه‌ها رواج یافت.- کشاورزی تولید انواع محصولات رواج یافت - خدایان متعددی مورد پرستش قرار گرفت، پرستش‌گاه‌ها ساخته شد و آیین‌های مذهبی مرسوم شد.

۲- ابداع کشاورزی چه پیامدهای مهمی برای بشر داشت؟ ۱) کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از دوره گردی دست برداشتند و نخستین روستاها را به عنوان سکونت‌گاه‌های دائم، ایجاد کردند. ۲) به دلیل تولید اضافه بر نیاز، عده‌ای به فعالیت دیگری غیر از تولید خوراک مانند ابزار سازی، سفالگری و پارچه بافی روی آوردند و در تولید این محصولات مهارت و تخصص یافتند. ۳) در نتیجهٔ تولید مازاد بر نیاز، داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک به تدریج آغاز شد که زمینه ساز آشنایی مردم مناطق با آداب و رسوم و اندیشه‌های یکدیگر بود.

۳- تأثیر و نقش شرایط طبیعی و اقلیمی بین النهرین و مصر را در شکل‌گیری تمدن به شکل مقایسه‌ای توضیح دهید. در هر دو سرزمین میان دو رود و مصر، کشاورزی نقش مهمی در شکل‌گیری تمدن داشت. در سرزمین میان دو رود شهرهای متعددی تأسیس شد که با توجه به نبودن وحدت سیاسی، به صورت دولت-شهر اداره می‌شدند. شرایط نسبتاً باز جغرافیایی این سرزمین، ورود اقوام به این منطقه را آسان می‌کرد ولی در مصر به خاطر وجود دریای مدیترانه در شمال و صحرای گرم و خشک در شرق و غرب، ورود اقوام مهاجم، کمتر به این منطقه روی می‌داد و حکومت مصر نیز متمرکز بود.

۴- شباهت‌ها و تفاوت‌های دین سومریان و مصریان باستان را با ذکر دلیل بیان کنید. سومریان، خدایان متعددی را می‌پرستیدند و اعتقاد داشتند که هر شهر از آنِ خدایی است. آنان برای خدای شهر خویش پرستشگاه باشکوهی برپا نموده و قربانی و هدایای زیادی نثارش

www.gama.ir

می‌کردند. آنان معتقد بودند که خدایان، انسان‌ها را برای خدمت به خود آفریده‌اند و اگر در این کار کوتاهی کنند، خدایان آنان را با فرو فرستادن سیل و طوفان تنبیه خواهد کرد.
مصریان باستان نیز خدایان زیادی را می‌پرستیدند. حداقل نام چندین هزار خدا در نوشته‌های مصری شناسایی شده است. البته مردم مصر خدایانشان را مهربان‌تر از خدایان سومری می‌پنداشتند شاید به این خاطر که زندگی در اطراف نیل آسان‌تر و مطبوع‌تر از زندگی در کنارهای دجله و فرات بود.

۵- تأثیر حمورابی را بر تمدن بین النهرین، شرح دهید. او نظام سیاسی متمرکزی با اختیارات فرمانروا به وجود آورد. در زمینهٔ کشاورزی، آبیاری، خرید و فروش برده، ارث و ازدواج و انواع جرم‌ها قانون نامه‌ای نوشت و حکومتش را هدیهٔ خداوند می‌پنداشت. بخش عمده‌ی شهرت حمورابی در تاریخ، به خاطر قانون نامه‌ای است که از او بر جای مانده و به عنوان نخستین سند قانون‌گذاری جهان به شمار می‌رود. این قانون‌نامه بعدها توسط حکومت‌های دیگر نیز مورد استفاده قرار گرفت.

درس ۵: هند و چین

فعالیت ۱ ... صفحه ۴۶

با مقایسهٔ نقشهٔ طبیعی تمدن‌های بین النهرین، مصر، هند و چین باستان، دربارهٔ زمینه‌های جغرافیایی مشترک این تمدن‌ها و تأثیرات آنها بر ویژگی اصلی تمدن‌های مذکور گفت‌وگو کنید. همگی این تمدن‌ها در کنار رودهای بزرگ و پر آب شکل گرفته‌اند. این رودها امکان کشت و زرع و دامداری را برای مردم فراهم می‌نمود. مازاد محصولات کشاورزی و دامداری باعث رونق داد و ستد و جذب جمعیت به این مناطق می‌شد. همه این عوامل موجب یکجانشینی و پیدایش سکونت‌گاه‌ها و شهرها و در نتیجه تمدن می‌شد که پیدایش انواع هنرها و ساخت ابزارهای مختلف از نتایج آن است.

فعالیت ۲ ... صفحه ۴۸

به نظر شما آثار کشف شده از آرامگاه شی هوانگ تی چه کمکی به مطالعه و شناخت تاریخ و تمدن چین باستان می‌کند؟ این آثار فرهنگ و آداب و رسوم، نوع معماری، هنر، نوع پوشاک، ابزار آلات زندگی روزمره، نظم و اعتقادات چینی‌ها و تمایلات و جایگاه شخصی امپراتور در جامعه چین باستان را نشان می‌دهند.

فعالیت ۳ ... صفحه ۴۹

دربارهٔ چند اختراع مهم چینیان باستان به صورت گروهی تحقیق کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.
تولید کاغذ و راه انداختن صنعت چاپ، ساخت باروت، چنگال و چوب‌های غذاخوری، قطب نما، پول کاغذی، ذوب فلزات و...

پرسش‌های نمونه ... صفحه ۴۹

۱- دستاوردهای مهم تمدن سند را فهرست کنید. ۱) شهرهایی بر اساس نقشه دقیق و معماری تقریبا یکسان می‌ساختند. خیابان و معابر با پهنای معین و راست گوشه بودند و شهرهایی مانند موهنجودار و هاراپا بناهای عمومی بعنوان معابد و انبار غله داشتند و مجهز به شبکه فاضلاب بودند. ۲) متکی به کشاورزی محصولاتی چون گندم، جو و پنبه. ۳) پرورش دام به ویژه گاومیش ۴) داد و ستد با ایران و بین‌النهرین ۵) آثار هنری، مجسمه و زیور آلات و...

۲- خاستگاه آیین برهمنی و ویژگی برجستهٔ آن را توضیح دهید. سرزمین هند خاستگاه آیین برهمنی و از ویژگی‌های برجسته آن می‌توان به: پرستش خدایان که نام آنها در کتاب «ودا» آمده است و انواع مراسم طاقت فرسایی مانند قربانی کردن حیوانات، انتقال روح بعد از مرگ از بدنی به بدن دیگر و تولد دوباره داشتند.

۳- نقش شی هوانگ تی و اهمیت اقدامات او را در تاریخ چین باستان شرح دهید. اولین پادشاه دودمان «چه‌این» بود که خود را امپراتور اول خواند. سرزمین چین را یکپارچه و متحد کرد. تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد و شبکه گسترده‌ای از جاده‌ها ساخت. به قصد

www.gama.ir

رونق تجارت مقیاس وزن‌ها و اندازه‌ها و عیار سکه‌ها را یکسان نمود و برای جلوگیری از هجوم قبایل بیابانگرد شمالی به داخل سرزمین چین، دستور داد دیوار بزرگ چین را تکمیل کنند. جلوی گسترش اندیشه‌های کنفسیوس را گرفت و دستور سوزاندن نوشته‌های او و نابودی پیروانش را داد.

۴- سلسلهٔ هان، زمینه ساز چه تغییر و تحولاتی در چین شد؟ کشاورزی، صنعت، علم و فرهنگ پیشرفت نمایانی کرد و چینیان به ابداعات و اختراعات مهمی دست زدند و از سمت جنوب و غرب با تمدن‌های دیگر از جمله ایران ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کردند. جاده مشهور ابریشم که چین را از طریق ایران به اروپا متصل می‌کرد در این دوره گشایش یافت.

۵- تأثیر اندیشه و تعلیمات کنفوسیوس را بر نظام سیاسی و اجتماعی چین از متن درس استنباط و بیان کنید. کنفسیوس بیش از هر چیزی به رفتار اخلاقی توجه دشات و درباره دین با خدایان چینی کم صحبت کرده است. اساس تعالیم او این بود که مردم چطور رفتار کنند و حاکمان چگونه رفتار مناسب را در جامعه ترویج دهند. انتخاب مأموران دولتی بر پایهٔ اصول و تعلیمات کنفسیوس بود که بر اساس توانمندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت و وابستگی‌های خانوادگی به خدمت گرفته می‌شدند. کسانی که داوطلب خدمات دولتی بودند به منظور اثبات استعداد و صلاحیت خود، می‌بایستی در آزمون‌های مختلفی شرکت کنند.

درس ۶: یونان و روم

فعالیت ۱ ---------- صفحه ۵۴

با همفکری، چند تفاوت نظام‌های مردم سالاری امروز را با مردم سالاری یونان باستان بیان کنید. در نظام مردم سالاری یونان باستان فقط مردان بالغی که دارای پدر و مادری آتنی بودند و شهروند آنجا محسوب می‌شدند، حق رأی و اجازهٔ شرکت در امور دولت-شهر داشتند و زنان، بردگان و بیگانگان مقیم آن شهر از این حقوق محروم بودند. به عبارتی مشارکت سیاسی فقط مخصوص عدهٔ خاصی بود، اما در نظام مردم سالار امروزی همهٔ مردم یک کشور می‌توانند در انواع رأی گیری‌ها شرکت کنند و نمایندگان خود را برگزینند.

فعالیت ۲ ---------- صفحه ۵۵

با استفاده از نقشهٔ طبیعی کشورهای یونان و ایتالیا، دربارهٔ ویژگی‌های جغرافیایی مشترک این کشورها که بر تاریخ و تمدن آنها تأثیرگذار بوده است، با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

در این سرزمین‌ها به دلیل وجود جزایر و سواحل مناسب و طولانی، دریانوردی و داد و ستد بازرگانی با دیگر مناطق همجوار جریان داشت و این امر باعث آشنایی با دستاوردهای تمدنی مصر، شمال آفریقا، فینیقیه، آسیای صغیر و ایران و انتقال آن به اروپا می‌شد و به شکوفایی تمدن آنها کمک فراوانی می‌کرد.

فعالیت ۳ ---------- صفحه ۵۹

دربارهٔ وضع بردگان و موقعیت اجتماعی آنان در یونان و روم باستان تحقیق کنید و نتیجهٔ آن را گزارش نمایید.

جنگ‌های مداوم در یونان باستان هزاران اسیر جنگی به همراه داشت که به عنوان برده مورد استفاده بودند و برخی بردگان در معادن نقره و اسپارت به کار مشغول بودند. طبق قوانین افلاطون کسی که برده خود را می‌کشت پاک شمرده می‌شد و کسی که برده دیگری را می‌کشت باید بهایش را به صاحب برده می‌داد. هومر گفته بود هر کس به بردگی گرفتار شود زئوس نیمی از خود او را می‌گیرد. ارسطو بردگان را پست‌تر و فرومایه‌تر از انسان‌های آزاده دانسته و معتقد بود که آنان برده زاده می‌شوند و برای خودشان بهتر است برده‌زاده شوند.

در روم برده‌ها در پایین هرم نظام اجتماعی جامعه که سخت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین کارها را انجام می‌دادند قرار داشتند. اسیران جنگی از برده‌ها به شمار می‌رفتند. برده‌ها هیچ گونه آزادی و حق انتخابی نداشتند. حتی در میان بردگان طبقات مختلف وجود داشت. بعنوان مثال زندگی روزانه یک برده که در معدن‌ها کار می‌کرد از زندگی روزانه برده تحصیل کرده‌ای که بعنوان یک معلم کار می‌کرد بسیار فاصله داشت.

پرسش‌های نمونه صفحه ۶۰

۱- تأثیر عوامل جغرافیایی را بر شکل گیری دولت شهرهای یونانی بررسی کنید. بخش وسیعی از یونان را کوه‌های صخره‌ای فرا گرفته است که در میان آنها فقط دشت‌های حاصلخیز کوچکی به چشم می‌خورد. در عوض موقعیت شبه جزیره‌ای این کشور و برخورداری از سواحل طولانی با خلیج‌ها و بریدگی‌های مناسب برای ایجاد لنگرگاه‌ها، شرایط مناسبی را برای کشتیرانی و دریانوردی فراهم کرده است. وجود جزیره‌های پراکنده و دیگر عوامل طبیعی که سرزمین یونان را از هم جدا می‌کرد که این مانع مهمی بر سر راه اتحاد سیاسی و اجتماعی آن کشور در دورهٔ باستان بود، از این رو چندین دولت- شهر بوجود آمد.

۲- علل و پیامدهای جنگ های پلوپونزی را شرح دهید. پس از پایان جنگ‌های یونان و ایران، دولت-شهر آتن به رهبری پریکلس، سیاستمدار آزادی‌خواه، به سرعت در مسیر پیشرفت و توسعه طلبی سیاسی و نظامی گام برداشت. در آن زمان دولت-شهرهای مختلف یونان به دو گروه رقیب و دشمن تبدیل شده بودند که آتن بر یکی و اسپارت بر دیگری فرمان می‌راند. در فاصلهٔ ۴۳۱ تا ۴۰۴ ق.م. سلسله جنگ‌هایی میان دو گروه رقیب رخ داد که به جنگ‌های پلوپونزی مشهور است. حکومت هخامنشی در این جنگ‌ها به طور پنهانی به اسپارت کمک مالی می‌کرد. جنگ‌های پلوپونزی سرانجام با پیروزی اسپارت پایان یافت.

۳- به نظر شما چه عواملی موجب شکوفایی فلسفه و علوم در یونان باستان شده بود؟ عوامل جغرافیایی همچون وجود جزایر متعدد و دسترسی به دریاها که موجب رونق دریانوردی و تجارت دریایی با مردمان دیگر مناطق می‌شد و این در آشنایی با دستاوردهای فرهنگی و اقتصادی ملل دیگر تأثیر زیادی داشت. برخورداری از اقتصاد پویا و ثروت فراوان دولت-شهرهای یونانی به ویژه آتن، وجود اندیشه‌ها و افکار گوناگون در یونان، استفاده از کتب علمی کشورهای دیگر، وجود حکومت مردم سالار در برخی از دولت-شهرهای یونان.

۴- با توجه به مطالب درس‌های ۴، ۵ و ۶ دو تفاوت عمدهٔ نظام حکومتی یونان و روم را با شیوهٔ حکومت در مصر و چین باستان، بیان کنید. در حکومت‌های یونان و روم، نوعی نظام مردم سالار دیده می‌شد که هر چند رأی گیری و مشارکت سیاسی مخصوص عدهٔ خاصی بود ولی شخص حاکم یا امپراتور اختیارات مطلق نداشت. اما در سرزمین‌های مصر و چین، امپراتور و یا فرعون قدرتی مطلق داشت و اختیارات او تحت نظارت مجلس مشورتی مثل مجلس سنا (در روم) وجود نداشت. در سرزمین‌های یونان و روم قدرت متمرکز نبود. به خصوص یونان که بین دولت- شهرها قدرت‌های مستقلی وجود داشت. در سرزمین‌های یونان و روم، حاکمان نمایندهٔ خدایان محسوب نمی‌شدند ولی در ملل شرقی تا حدودی این شیوه مرسوم بود که امپراتور یا فرعون از جانب خدایان فرمان می راند.

۵- مهم‌ترین دستاوردهای رومیان باستان در حوزهٔ معماری و مهندسی چه بود؟ ایجاد بناها و ساختمان‌های عمومی که در مواردی برای یادبود پیروزی‌های خود می‌ساختند - ایجاد شبکه پیشرفته‌ای از جاده‌های سنگ فرش شده (با بریدن تپه‌ها، کندن تونل، ساختن پل و پر کردن باتلاق‌ها) - ساخت استادیوم‌های ورزشی

۶- بر اساس نمودار خط زمان، مراحل تأسیس و گسترش امپراتوری روم باستان را به ترتیب بیان کنید.

پادشاهی رم- جمهوری رم- تسلط جمهوری رم بر سراسر ایتالیا- جنگ‌های کارتاژی و شکست کارتاژها- دیکتاتوری ژولیس- سزار- دیوکلسین امپراتور روم، امپراتوری را به دو بخش شرقی و غربی تقسیم کرد- رواج مسیحیت در رم و رسمیت آن در زمان تئودوسیوس کبیر- سقوط امپراتوری رم غربی

www.gama.ir